

*El Director
de la
Real Sociedad Económica
de Amigos del País*

Té l'honor d'invitar-vos per al 15 de desembre de 1983, a les 19'30 hores, als locals de la Societat (Plaça de Nules, 2), a l'acte literari que aquesta Societat ha organitzat en memòria de

D. MANUEL SANCHIS GUARNER

amb motiu de l'aniversari de la seua mor!

PROGRAMA

1. <<Sanchis Guarner i el procés de normativització>>, per ANTONI FERRANDO FRANCES: Cap. del departament de Lingüística Valenciana.
2. <<Sanchis Guarner: una mirada cap al futur>>, per VICENT SALVADOR LIERN: Professor de la Universitat.

València, desembre 1983

**EN MEMÒRIA DE
DON MANUEL SANCHIS GUARNER**

**LOCALS DE LA SOCIETAT
Desembre 1983**

MANUEL SANCHIS GUARNER: UNA MIRADA CAP AL FUTUR

Virent Salvador Liern

Senyores i senyors:

Voldria que les meues paraules, avui que commemorem l'aniversari del traspas del benvolgut mestre, fossen alhora un balanç -un petitíssim balanç de la seua obra- i una mirada cap a aqueix esdevenidor que don Manuel ja no veura pero que ell mateix va contribuir a preparar-nos. Perque si la permanencia de l'obra és la sella obra, aquella sera més ferma com més viva siga aquesta. I viva vol dir això: rica en suggeriments, conscient de la sella propia provisionalitat que esdevé motor de noves etapes, inici més que no cloenda. Des d'aquesta perspectiva, subratllar-ne la necessitat de continuació no sera retreure'n les mancances, sinó fixar el punt on el seu trajecte s'atura per tal d'inserir-lo en la progressió historica del coneixement huma.

Vull assenyalar d'antuvi un tret que sempre em sobta en la taranna intel·lectual de don Manuel: la sella vastestat d'interessos, el seu caracter -més que no de *polígraf*, que és paraula freda i lletja- d'humanista de pit ample, dios una tradició que es remunta molt enTere en la historia pero que compta amb pocs conreadors en aquest segle on, bé per peresa, bé per imperatius ineludibles dels temps, predomina al·lo que Ortega solia anomenar «el barbar de l'especialització», reclòs en la sella parcel·la quadriculada i estreta, de la qual no gasa traure mai el cap per no arriscar l'escalfor cornada del seu recinte. Ben al contrari, Sanchis Guarnier, filòleg de rigorosa formació, alletat en la casa academica dels Navarro Tomás, dels Menéndez Pidal o de don Américo, treballador infatigable de la historia de la llengua, la dialectologia, la fonètica i la toponímia, sense oblidar la lexicografia o la gramatica -tant normativa com descriptiva-, no es limita a aquest camp ja vast *per se* i en el qualla sella bibliografia és força amplia i amb un reconeixement rara de tot dubte entre els romanistes, sinó que de la ma d'aquestes disciplines ana fent incursions veritablement notables en els territoris de la historia, l'etnografia o els estudis literaris. Així, per exemple, els seus treballs primerencs a l' Atlas Lingüístico de la Península Ibérica amb Navarro Tomás el dugueren a informar-se i a investigar sobre aspectes etnografics en els quals arriba a fer aportacions ben considerables, de que són testimoniats nombrosos articles del Diccionari Alcover-Moll o d'altres estudis -sobre la barraca, el canem, l'espardenya per ell realitzats o dirigits al llarg de la sella vida. Pero d'això parlarem més endavant.

Pel que fa als estudis historico-geografics, en els quals no em detindré tampoc massa, valga com a mostra un parell de títols, com ara la *Historia del País Valencia* o *La ciutat de Valencia*, al voltant de la qual-cal subratllar-ho coro a exemple de la incidència cívica de la seua tasca- s'han inspirat obres d'al- guns escriptors valencians actuals, centrats conscientment o inconscient en aquest cap i casal, en l'urbs que ha esdevingut en els darrers anys objecte alho- ra de l'odi i de l'amor més arravatats per part de poetes i novel.listes que sim- bolitzaren en ella -estimada i bagassa- l'estigma d'un país prostitut que calia salvar. Ho dirien sens dubte un Lozano, un Pérez Montaner o un Joan Navarro. Ho ha dit literalment Cremades Arlandis quan reconeixia que la lectura de *La ciutat de Valencia* fou un dels estímuls determinants de *La regina de la pobla de les fembres peccadrius*. D'altra banda, la visió crítica -lleialment crítica- de Sanchis envers Valencia és ben palesa en textos coro el següent:

La nostra ciutat de Valencia -com tampoc d'altres, puix que no sols és Valencia la pecadora-. no deuria oblidar mai que la capitalitat no és cap privilegi sinó una fun- ció, i una funció que implica dedicació, íntegrament, coneixença i servici

No fou alié tampoc al seu interés intel.lectual el camp deIs estudis literaris, en els quals treballa com a editor de classics (*Sermons de Quaresma, de Sant Vicent Ferrer*), aplicador del metode generacional a la nostra literatura con- temporania (*Renaixença al País Valencia*), antologista de versos i prologador de poemaris, com en aquell breu pero sucós proleg al *Llibre de meravelles* on remarcava alguns aspectes -per exemple el valor poetic dels toponims- que més tard hom ha assenyalat com a importants en l'estil poetic d'Estellés.

No pretenc d'exhaurir amb aquesta esquifida ressenya el balanc de la nom- brosa producció de don Manuel. Massa que sé quants títols rellevants i aportacions de pes s'han quedat al tinter o al calaix de l'escrivania. Volia tan soIs sintetitzar les línies de forca al voltant de les quals gira l'esforc investigador de l'obra sanchisguarneriana. I assenyalar-hi alhora la continuació que han aconseguit o esperen encara. Si al terreny deIs estudis historics, per cas, l'es- títul de Joan Fuster i la tasca realitzada pels deixebles de Vicens Vives va ser determinant d'una florida extraordinaria deIs anys seixanta enca, no es pot dir el mateix pel que fa als treballs sobre literatura, que -Fuster a part- soIs en anys recents i sovint de la ma deIs deixebles més directes de Sanchis han assolit un coreu estimable. Manquen encara, pero, moltes investigacions, especialment de caire teoríc i crític, al voltant de la nostra literatura, la qual, d'altra banda, ve donant durant els darrers anys senyals inequívocs de voler recuperar la vitalitat de que en epoques precedents ha gaudit. Com també al marc espistemologic de la filologia i la lingüística, on els estudis sociolingüístics, de gramatica descriptiva o de lingüística aplicada a l'ensenyament reclamen un lloc suficient als *curricula* de la nostra Universitat i als programes d'investigació que el país exigeix. L 'aportació de Sanchis Guarner, ingent i rigorosa en l'area filologica, ha d'ésser completada -i ho sera sens dubte- en algunes d'aquestes directrius que la societat valenciana d'avui necessita desenvolupar.

Vull finalment deturar-me un poc més en una de les quatre facetes esmentades de la investigació del mestre, potser aquella on menys s'ha valorat el volum de la sella aportació i la riquesa de suggeriments que planteja i que caldria estudiar de bell nou des de perspectives teòriques més recents: em referesc al camp de l'etnografia. La hem parlat de la contribució sanchisguarneriana al Diccionari Alcover-Moll en aquests aspectes i dels treballs d'investigació impulsats i dirigits per ell. Els molins de vent a Mallorca, les barraques valencianes o la cerimònia nadalenca del cant de la Sibila són exemples de temes que l'interessaren profundament. Cal destacar-hi, però, els cinc volums de *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, extraordinari recull i estudi descriptiu de folklore geogràfic on no manca un intent de teorització sobre la nostra «psicogeografia» -al voltant de la idea del sociocentrisme dels valencians- i una classificació de les «dites tòpiques» i anàlisi de llur estructura. És justament aquest treball -de recopilació i anàlisi- de don Manuel un dels que, a parer meu, podrien ser més profitosament desenvolupats per noves generacions d'estudiosos.

Així, per exemple, l'estructura de les dites tòpiques, l'anàlisi de la qual permet la classificació d'aquelles en malnoms, locucions (expositives i comparatives), paremies (refranys, adagis i proverbis), cançons i rondalles, és un camp gnoseològic que podria beneficiar-se de les noves perspectives que la lingüística recent hi aporta: des de les reflexions sintàctiques i semàntiques sobre els tipus de *lexia* fins a les consideracions de la lingüística textual sobre l'estructura d'aquesta mena de discursos, particularment pel que fa a les cançons i rondalles. Com així mateix l'enfocament teòric-literari de la narratologia -dels formalistes russos o l'aproximació semàntico-pragmàtica a fenòmens com ara la ironia i la sátira, l'eufemisme o l'endevinalla, tan freqüents en aquestes dites. Si el *corpus* recollit per Sanchis -i cal no oblidar tampoc aquí la immensa aportació d'Enric Valor a la rondallística- és un impagable material de treball per als teòrics, la utilització d'unes eines analítiques com les fornides per la lingüística i la teoria literària serà sens dubte d'una gran rendibilitat per al folklorista.

Les dites tòpiques, d'altra banda, són generalment una bona mostra de tradició oral, d'allò que constitueix la memòria cultural de la tribu, i com a tal tendeix a perpetuar una sèrie d'actituds vitals de la col·lectivitat. Entre aquestes actituds tradicionals no és estrany de trobar-ne algunes de conservadores, com per exemple certa misogínia inveterada. Així en aquesta dita de Calp sobre la parleria femenina:

En la fossa hi ha una barca
carregada d'estisores
per a tallar-los la llengua
a les dones parladores.

Si les diverses mostres de misogínia reclamen un estudi des de l'òptica de la història de la condició de la dona i la corresponent ideologia social, el tractament de les abundants referències al sexe demana també una aproximació analítica que tinga present les constants expressives de la literatura popular universal, probablement relacionades amb els *arquetipus* del subconscient col·lectiu.

La cançó de bressol és un subgènere de llarga tradició susceptible d'estudi comparatiu entre les diverses cultures, on es trava a vegades connectada amb referències religioses però també amb una certa actitud de queixa -més o menys latent- per la càrrega econòmica que el nadó comporta. Lorca va analitzar en una conferència alguns d'aquests elements de la «nana» i va assenyalar-hi possibles lectures heterodoxes on la cançó amagava la protesta per la misèria o fins i tot l'avís xifrat a l'amant de la mare, el qual aguardava notícia de l'absència del pare per tal d'estar impunement a la casa. En tot cas, la codificació del gènere -tema que hauria de ser estudiat amb cura des d'una perspectiva literària i antropològica- exigeix sovint, en la cantinela adormidora, aquestes al·lusions a l'absència del pare -o també de la mare-, que està treballant pel fill, com en la següent cançó recollida a Billeneta:

Dorm-te, dorm-te, bon infant
que ta mare és a Alacant
i ton pare és al molí
i et dura una sopa en vi
i una camiseta nova.
I el rei del Cel que t'adormga.

Els temes i les estructures textuais són de gran diversitat. Adés el diàleg entre la mare i la Cilla casadora que reclama l'aixovar o el permís per al casament, ara l'ocell que canta i diu les veritats emparat en la seua condició de bestioleta que pot innocentment assumir la *vox populi*, adesiara la cançó de treball, en les seues variades modalitats, que compleix una important funció en les reines del camp, O bé les invectives d'un poble contra un altre -sovint centrades en el tamany, com en aquell graciós «Benicolet no cap dins d'un perolet»- o contra València, el cap i casal inspirador a l'ensem d'admiració i animadversió que no poques vegades es regalen en dites iròniques on la paradoxa sorneguera i l'ambigüitat del to donen fe de la duplicitat del sentiment en aquesta dialèctica camp-ciutat:

A València vull anar
a veure les cosidores,
que cusen sense didal
i tallen sense estidores.

Bé. El ventall de temes i la gamma de tècniques no podrien ser exhaurits ara. Quede ací la proposta, la incitació al seu estudi i la constatació fehacent que aqueixa incitació ja es trava larvada en el treball de Sanchis Guarner. Perquè don Manuel va obrir camins lluminosos i va fer via per molts d'ells. És per això que voldria recordar unes frases seues, d'un discurs de jocs fiarals, que tenen ressò de pou i regust de confessió íntima:

I jo envege el poeta perquè no sé fer poesia, no sé convertir en bellesa el dolor, ni el neguit, ni la il·lusió. i ni tan sols sé manifestar bellament el meu entusiasme. Envege també el poeta perquè en expressar els seus sentiments personals, presta la seua dicció al segle, i com que ell sent més afinament i intensa i veu més lluny i clar, pot aprofundir en esguardar l'ànima dels homes i

sap també descobrir a la comunitat nous horitzons.

«Descobrir a la comunitat nous horitzons»: vet aquí el moll de l'os. Però si jo pogués ara adreçar-me al professor li diria també: «Don Manuel, no cal que envege els poetes. No cal. Vosté també ha sabut descobrir horitzons -esplèndids horitzons- al seu país.»

RECORD PERSONAL DE MANUEL SANCHIS GUARNER

Antoni Ferrando Francés

A les 10 del matí del dia 16 de desembre del 1981 va sonar el telefon de ma casa. Era la veu de mossén Alfons Roig: «Ja saps que el nostre Sanchis Guarnier s'ha mort?» No me n'havia assabentat encara, pero la notícia no em va estranyar. Ja feia dies que pressentia aquell desenllac. Tan quasi segur n'estava, que no m'havia estat de comunicar el meu pressentiment a amics i companys. Tothom sabia que el 1973 havia patit un atac al cor i que mai com en aquells darrers mesos no s'havia acumulat tanta injusticia contra la seua persona, convertida en blanc de la irracionalitat d'una classe política sense etica. A ningú no podien semblar injustificats els meus temors. Aquests, pero, em venien més aviat de l'observació d'unes actituds i d'unes reaccions inhabituals en Sanchis Guarnier. Havia renunciat d'acudir a Barcelona com a membre del tribunal que havia de jutjar la tesi doctoral d'En Manuel Jorba sobre Manuel Mila i Fontanals, havia renunciat d'anar a Sitges per a participar en l'encontre d'intel·lectuals que s'hi havia de celebrar pocs dies abans de Nadal... Era la primera vegada després de molts anys de conèixer-lo i tractar-lo ben de prop que Don Manuel renunciava a aquesta mella d'activitats. Aquells dies el veia sovint trencat de color, respirar dificultosament... El dia anterior al seu traspas, mentre pujava l'escala de la Facultat de Filologia, em confessa, fatigat: «Ja fa un temps que no em trobe bé.» «No es preocupe. Això pot ser degut a l'excés d'activitat. Procure descansar estos dies i seguir la medicació», li vaig contestar amb el calculat proposit d'evitar-li noves fonts de maldecaps. Justament acabava d'acomiar-se del personal de la secretaria de la Facultat i l'acompanyava dalt per ajudar-li a redactar els informes filològics sobre la restitució de la toponímia valenciana de cinc pobles: Torís, Alcantara del Xúquer, la Pobla de Vallbona, Quartell i Pucol. Era la sella darrera activitat acadèmica.

A poqueta nit, aquell mateix dia, vaig tocar debades a la porta de sa casa. No hi era. Després em vaig assabentar que era a casa del fill paralític d'un company seu de cel·la a la presó de Montolivet, de nom Josep Casted, on l'havia dut en cotxe Alfred Ayza. Ni aquest, que previament havia estat vora dues bofes comentant amb ell seu projecte de tesi doctoral i fent un repas dels problemes político-lingüístics que més li preocupaven, ni el senyor Josep Casted fill, amb qui també havia passat quasi dues bofes d'entretinguda conversa, no li van advertir, pero, cap signe especial de fatiga. Ben al contrari, la inevitable evocació dels anys de presó el dugueren a cantussejar i tot algunes de les cançons de l'epoca.

Don Manuel sempre posava bofia cara al mal temps. Calia seguir vivint i esperant temps millors. Pero la Mort no espera. I bates després, segurament mentre dormia, se l'emportava per sempre. Desapareixia així un borne que havia estimat sobremanera la vida, la sella vida i la vida del seu poble. Per a mi desapareixia també el Mestre estimat, amb qui havia compartit tantes bofes d'amable conversa,

d'imprescindible consulta i d'agradable esbarjament allarg de més de tretze anys. En desapareixia la presència física, però no el record amistós ni el seu insubornable exemple professional, cívic i ètic.

* * *

Don Manuel, el vaig tractar per primera vegada l'any 1968, en que impartia l'assignatura de Gramàtica General i Crítica Literària a la Facultat de Filosofia i Lletres de València. L'assistència a aquell curs i als cursos monogràfics de lingüística valenciana, lingüística romànica i lingüística indoeuropea em permeteren copsar la sèl·la formada per la formació filològica i humanística. En un context tan castellanitzat com el de la ciutat i Universitat de València d'aleshores, la presència, entre el professorat, d'un ciutadà de la capital que s'expressava en valencià, s'interessava pels nostres parlars i tradicions i hi feia contínues referències en les seues explicacions, no podia sinó reforçar les meues conviccions valencianistes. Sempre buscava l'oportunitat per a parlar amb ell sobre la nostra llengua, història i cultura popular. El fet que tots dos procedíssem, per via materna, de la Pobla del Duc i n'evocàssem sovint els anys d'infantesa, augmentava unes coincidències que conduïrien progressivament cap a unes relacions cada vegada més cordials i amistoses, ja mai interrompudes.

En acabar els meus estudis de Filosofia i Lletres (1970), li vaig manifestar el meu desig de seguir els seus camins en la docència i la investigació. L'ensenyament del valencià era encara inimaginable. «Mantindrem el contacte», vam acordar tots dos. I així ho vaig fer, sempre que em tenia l'oportunitat, durant els meus quatre anys d'estada a Anglaterra, Euskadi i Catalunya.

L'obtenció de la càtedra de llengua i literatura angleses de l'Institut d'Ontinyent em permeté el retorn a la meua terra. Una de les meues primeres iniciatives, quan encara no m'havia incorporat a l'Institut, fou precisament la de sol·licitar a Don Manuel que em suggerís un tema de treball com a tesi doctoral, Una visita conjunta, l'octubre de 1974, a l'exposició bibliogràfica d'incunables valencians commemorativa de la introducció de la impremta a València ens féu decidir definitivament per l'estudi d'una tradició literària menor valenciana, la dels certamens poètics, la major part dels textos dels quals, allí exposats, encara ens eren poc coneguts. Des d'aleshores, les consultes ja molt freqüents, amb Don Manuel, en sa casa mateixa, esdevindran per a mi la millor escola de formació filològica, i la seua actitud intel·lectual un model exemplar de conducta ètica i un dels millors testimoniatges de consagració d'una vida al servei d'un ideal: la recuperació cultural i lingüística del nostre poble. Això i la sèl·la permanent disponible suscitàren en mi un profund sentiment d'estima, respecte i admiració envers l'home intel·ligent i bondadós, compromès i honest, tolerant i recte que fou sempre Don Manuel.

Durant el primer lustre dels anys setanta, una època de reivindicacions democràtiques i nacionals-populars, l'obra i l'actitud de Don Manuel es convertí en referència obligada de tots aquells que esperàvem temps millors per al País Valencià.

Després de quatre anys d'empresonament, setze de desterrament forçat, passats a Mallorca, i uns altres tants de presència humil a la Universitat de València, on continuava impartint uns cursos extra-acadèmics de llengua i cultura valencianes

instituts el 1954, Sanchis Guarner comença a veure unaniment reconeguda, entre els seus paisans, la sella sòlida i rigorosa labor investigadora. El 17 d'abril de 1971, una llarga llista de personalitats valencianes o vinculades a València tan diverses ideològicament com Antonio Ubieta, Manuel Broseta, Vicent Castells, Artur Zabala, Pere Pérez Puchal, Martí Domínguez, Felip M. Garín, Joan Segura de Lago, Caro la Reig, Emili Giralt, Joan Regla, Vicenç M. Rosselló, entre d'altres, sol·licitaren el seu nomenament com a cronista de la Ciutat. Don Manuel no havia demanat aquest carrec, però, sempre orgullós de ser fill de la Ciutat, es sentia molt complagut per la proposta. Tres anys més tard, en rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, es repetien encara les adhesions de tothom, entre les quals la de Lo Rat Penat, que en reunió extraordinària de l'onze de juny de 1974 el felicita «per unanimitat» per aquest premi.

Unes tals unanimitats eren només explicables per l'extraordinària capacitat de diàleg i el possibilisme polític característics de Sanchis Guarner. S'hi donaren ja, certament, alguns silencis significatius, però en cap cas no es traduïren en dissentiments públics. Difícilment es podia dissentir de qui partia de la insatisfacció, del desig per millorar la patria, com a base d'un vertader patriotisme. Així ho expressava Don Manuel en la carta adreçada el 10 d'octubre de 1971 a Josep-Antoni Perelló, amb motiu de la sella elecció a procurador en Corts: «...hem d'esforçar-nos per fer canviar les coses del nostre món que no ens agraden. Si ens desentenem, si ho deixem córrer, encara ens desagrada més i no tindríem cap dret a lamentar-nos-en».

El 6 d'abril de 1976, Sanchis Guarner prenia possessió de l' Agregació de Lingüística Valenciana i, poc després, de la de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Literària de València, dues institucions que garantirien en els difícils anys a venir l'ensenyament del valencià d'acord amb els criteris de la Romanística, fins aleshores acceptats ací pràcticament per tothom.

Els conflictes ideològics, sovint encobridors d'enveges, frustracions i ressentiments personals, començaren a aflorar, ja en aquests anys, en forma d'anticatalanisme. Sanchis Guarner es troba, potser sense haver-ho esperat i i en tot cas sense haver-ho volgut, enmig d'unes incipients tensions públiques preinonitòries de la sorollosa gresca muntada, a partir de la mort de Franco, per la dreta local. El prestigi assolit per Sanchis Guarner -recordem que, des del 1961, i gràcies sobretot al suport de Josep Maria de Sagarra, Joan Coromi- Des i Josep Maria de Casacuberta, formava part de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans- el convertí de fet en l'interlocutor obligat en matèria lingüística de les institucions valencianes. És per aquesta raó que, en constituir-se el primer Parlament democràtic del post-franquisme, hom arriba a proposar-lo com a senador de designació reial. Ara bé, a mesura que adquiria també prestigi entre els sectors progressistes valencians, hom començà a presentar-lo com a enemic de València.

Ja el 1971, el Consistori de València havia rebutjat la seua candidatura al carrec de cronista, no per les seues posicions lingüístiques, sinó per raons ideològiques. La noble resposta de Don Manuel fou la publicació, l'any següent, de *La Ciutat de València. Síntesi d'història i de geografia urbana* (reeditada el 1976 i el 1981), el millor estudi sobre la ciutat de València del gènere, on posa de manifest la seua extraordinària capacitat per a la síntesi clarificadora, la precisió expositiva i l'amenitat descriptiva.

A pesar del paper moderador exercit en tot moment per l'il.lustre filolec valencia, els seus vells amics, Miquel Adlert i Xavier Casp abandonaren la Comissió diocesana per a la versió al valencia deis textos litúrgics (1973) amb el pretext que el model «literari» proposat per Sanchis -precisament els de l'Editorial Torre que aquells havien fundat- no responien allenguatge «popular» que ara propugnaven. Sota la dicotomia llengua «literaria»/llengua «popular» hi havia implícit el secessionisme lingüístic, però el fet és que encara no es qüestiona obertament la unitat de la llengua.

La dotació de l' Agregació de Lingüística Valenciana (1975), bé que calculadament amb aquesta denominació, i implícitament preparada per a Sanchis Guarner, fou considerada innecessaria per un col·legi de la Facultat.

En constituir la Comissió supervisora de la incorporació de les llengües «natives» a l'ensenyament, prevista per l'ordre ministerial de 18 de febrer de 1976, el Delegat Provincial d'Educació i Ciència, Sr. Juan Cuenca Anaya, n'excloué Sanchis Guarner, ja titular de l'agregació de Lingüística Valenciana, com un dels membres «elegibles».

Les discussions sobre la catalanitat lingüística del valencia, sobtadament qüestionada per una allau d' «indigenistes», mogueren Sanchis Guarner a publicar a *Las Provincias*, entre el 3 i el 6 d'abril de 1975, quatre articles conciliadors titulats «Sobre el parlar romaní valencia d'abans de Jaume I». Havia arribat el moment de desencadenar una vasta campanya contra un creixent estat d'opinió ideològic que podria fer perillar els interessos de les classes dominants valencianes. Els articles de Don Manuel brindaren al director del diari dega de Valencia una ocasió oportúníssima per a encetar-la a través de la seua inqualificable replica. No importava el contingut real deis articles de Sanchis. Calia instrumentalitzarlos. La víctima, un borne moderat, dialogant, radicalment incapacitat per a la malícia i la intriga, ja havia estat escollida. Les reaccions no tardaren a produir-se, i aquell mateix any es publicava el *Manifest deis 23 Acadèmics de la Real Academia Española*, en defensa de les posicions científiques de l'il.lustre filolec valencia. Fou debades, obviament.

La confrontació política partidista agreuja la campanya antivalencianista d'una dreta local cada vegada més feixistitzant, temerosa de perdre l'hegemonia política. El principal ideòleg i estratègia d'aquest moviment fou segurament el Sr. Manuel Broseta Pont, que coneixia bé les debilitats conceptuals i estratègiques del moviment valencianista en la seua projecció política.

L'opuscle de Miquel Adlert *En defensa de la llengua valenciana* (Valencia, 1977), conflua des de l'angle lingüístic en aqueixa estratègia i sentava les bases per a la formulació, entre 1979 i 1981, de tres successives normatives ortogràfiques secessionistes, avalades pel Centre de Cultura Valenciana, que, precisament amb l'intent de presentar una imatge institucional a nivell cultural i més concretament lingüístic, esdevenia Academia de Cultura Valenciana, gràcies a una iniciativa del Sr. Ignacio Carrau, llavors president de la Diputació Provincial de València.

Mentrestant, *Lo Ral Penal*, en junta general extraordinària de 25 de novembre de 1977, acordava expulsar-ne dos socis, Manuel Sanchis Guarner i Joan Senent Moreno,

«per sa actitud, públicament manifestada, d'absoluta rebeldia davant els fins i postulats estatutaris de *Lo Ral Penal*». Es tractava, certament, d'un *Lo Ral Penal* bendiferent del de 1974, tot i que continuara amb lamateixa Junta de Govern -finalment defenestrada- sota la presiden- cia del Sr. Emili Beüt i Belenguer, vell amic de Don Manuel. La resposta d'aquest darrer no podia ser més significativa: elabora *l'informe sobre la llengua del País Valencia*, aprovat unanimitat per la Facultat de Filologia i tot seguit editat (1978).

La UCD local, capitanejada per Fernando Abril Martorell, boicoteja la versió en valencia del text de la Constitució espanyola de 1978, que havia estat realitzada conjuntament, amb les corresponents adaptacions regionals, pel mallorquí Joan Veny, el catala Josep Maria Pujol i per mi mateix, per delega- ció de Sanchis Guarner, i en publica una altra d 'impresentable qualitat lin- güística i tecnica. Pero, ¿que importava aixó? Tot plegar formava part d'una guerra psicológica, que per a Sanchis Guarner equivalia a la destrucció del ~re- ball de tota una vida. Ara bé, ell, lluny d'acovardar-se, treia més for9a moral per a pros seguir la lluita. Estava acostumat a les dificultats, i mai no havia deixat de mantenir la ferma convicció que a la fi la raó s'imposaria.

L 'estrategia política del moment exigia la tensió permanent, i aquesta es traduía en una intensificació de ls atacs físics -sempre impunes- contra aqueix home antiviolent que era Don Manuel. El 21 de maig de 1978, el seu domicili patí un intent d'assalt, i l'endemà era agredir arran d'una conferencia previament interrompuda. Al desembre d'aquell mateix any estigué a punt d'esclatar-li a les mans un paquet-bomba, que li havien tramés anonimament com a regal de Nadal. Els nombrosos testimonis de repulsa vingueren de les més diverses personalitats i institucions, fins i tot del Sr. Carrau. El mateix Sr. Broseta li escrivia així el 6 de desembre: «Manolo, espere que vullgues acceptar el testimoni de la meua amistat que, almenys per la meua part, mai sa (sic) trencat. Estic trist i dolorit per la salvatge barbaritat que has sofert una vegada més. Una forta abraçada. Manolo».

El Grup d' Acció Valencianista, que col.laborava amb la UCD, publica a *Las Provincias* una nota afirmant que hi havia rumors segons els quals l'atemptat podria haver estat autorealitzat. Llavors, Don Manuel no tingué altra opció que presentar querella per calúmia i injúria contra el president del GA V, Sr. Pasqual Martín-Villalba.

Menys espectacular pero no menys insidiosa fou la campanya sistemática d'insults per carta, telefon o telegrama, i fins i tot en ple carrer, adreçada contra Sanchis Guarner, contrarestada, aixó sí, per les constants adhesions a la seu a persona i a la seua obra, en gran part expressades a través d'homenat- ges populars. Com que a vegades m'encarregava d'atendre la correspondencia -que no fou mai precisament la seua passió i a més, darrerament (1978 i 1981) havia estat operat de cataractes-, aixó em permetia d'ajornar per a millor ocasió la lectura de més d'una d'aquelles possibles cartes injurioses. En assabentar-lo de la meua acció, em manifestava serenament que preferia conéixer-les de seguida i afegir-les a la col.lecció. Li dolia sobretot no la dis- crepancia sinó la desinformació i la manca de capacitat per al dialóg. Per aixó, la seu a resposta no podia ser altra que la d'intensificar els esforços de valencianització escolar a través de l'ICE, consolidar el Departament de Lingüística Valenciana i parlar en públic on ros per tal de difondre la seua convicció que l'autorealització de ls pobles i dels homes, el

desenvolupament de la pròpia personalitat, sense alienacions ni inhibicions, sols es podia donar pel camí de l'autofidelitat, és a dir, en el cas valencià, pel camí de l'assumpció de la nostra realitat històrica, lingüística i nacional. Una doctrina que el convertia sens dubte en un precursor a ca nostra dels corrents «nativistes» que a bofes d'ara pul.lulen als Estats Units. Era, al capdavant, la doctrina que sempre havia propugnat a *La llengua dels valencians* i que, amb noves matisacions, formula a *Per una caracterització valenciana* (1972) i a *La consciència comunitària i el nom gentilici* (1980), text aquest últim que bé podria ser considerat el seu testament ideològic. En les nombroses conferències, presentacions i intervencions en actes culturals dels darrers anys no féu sino traduir al llenguatge de cada auditori, amb senzillesa, amenitat i decidida voluntat de concòrdia, però també amb energia si calia, aqueix missatge, convençut que tard o enjorn el poble valencià el Caria seu. De fet, Don Manuel sempre considera que els seus coneixements havien de ser posats al servei del poble valencià.

Sanchis Guarner es mostra molt satisfet de fer coincidir la lectura de la meua tesi doctoral, la primera que dirigia, amb la creació del departament de Lingüística Valenciana (1976). Tot seguit m'hi va incorporar. La seua labor d'orientació i la meua de col.laboració estretiren encara més la nostra amistat. Don Manuel ara em feia partícip de moltes de les seues preocupacions i reaccions personals de moltes de les experiències viscudes, de la seua visió de la vida cultural i política valenciana dels anys de la postguerra i d'ara, etc. En més d'una ocasió arriba a sentir-se utilitzat pels uns i pels altres i a experimentar una sensació de solitud. Però mai no considera que això justifiqués la seua inhibició de la lluita per un País Valencià més lliure, més culte i més nostre.

Conscient que havia aplegat quasi al cim de la seua tasca i satisfet, ja catedratic (1979), de comptar amb un equip de col.laboradors solvents al Departament de Lingüística Valenciana, el, preocupava enormement el boicot a la presència de filòlegs especialitzats en el tribunal que havia de jutjar les oposicions a l' Agregació de Lingüística Valenciana, convocades per ordre ministerial de 6 d'octubre de 1980. Proposat per la Universitat de València per a presidir-ne el tribunal, es considera professionalment humiliat quan s'assabenta que el llavors Secretari d'Estat d'Universitat, Sr. Manuel Cobo del Rosal, ex-rector i ara rector «honorari» de la Universitat de València, havia triat per a tal càrrec un no-filòleg, el Sr. Julián San Valero, entre la sextena presentada per la Junta Nacional d'Universitats, integrada, a més del candidat proposat per la Universitat de València, i de San Valero, pels filòlegs Antoni M. Badia, Joaquim Molas, Antoni Comas i Koldo Mitxelena. La inclusió de San Valero, president de l' Acadèmia de Cultura Valenciana, havia d'haver estat suggerida necessàriament per un dels rectors membres de la Junta Nacional d'Universitats. El fet és que, de primer rebutjat per a la presidència, després exclòs com a membre titular del tribunal -un dels candidats admesos, el professor madrileny Manuel Mourelle de Lema, partidari del secessionisme lingüístic valencià, havia impugnat el segon sorteig del tribunal, celebrat el 16 de setembre de 1981, tot aduint que Sanchis Guarner s'havia jubilat precisament el 9 de setembre -i finalment descartat com a president suplent, Don Manuel no rebé altra explicació del seu vell amic Cobo del Rosal que, amb el nomenament de San Valero, havia volgut la presència de dos valencians al tribunal. La maniobra política havia resultat perfecta, tan perfecta que el mateix Sanchis Guarner, quasi sempre ingenu, hagué d'admetre-la com a tal.

Davant els imprevisibles resultats de les oposicions, Don Manuel postposa la seua decisió, repetidament i públicament expressada, de llegar al Departament per ell creat la seua biblioteca particular, que condicionava al desenllaç favorable d'aquelles oposicions. El desenllaç favorable recaigué en qui subscrigué, però ja al gener de 1983, que, naturalment, don Manuel no pogué veure. La biblioteca, adquirida mentrestant pel Ministeri de Cultura, es troba, sortosament, dipositada a la Biblioteca de l'Hospital de València.

* * *

Com més sòlids eren el prestigi i la posició acadèmica de Don Manuel, que el 1980 es féu càrrec del Deganat de la Facultat de Filologia i de la direcció de l'Institut de Filologia Valenciana, més s'acarnissaren amb les institucions que ell representava els seus adversaris polítics. No contents amb la bomba col·locada i esclatada als locals de l'ICE, Don Manuel veié misteriosament desaparègudes les subvencions ministerials corresponents al 1980, destinades a l'ensenyament del valencià, que l'ICE havia rebut sistemàticament des de 1974.

Davant la contestació popular de l'ordre ministerial que desenvolupava el Reial Decret de 3 d'agost de 1979 sobre la incorporació del valencià a l'ensenyament mitjà, el senyor Broseta, pressionat, acudí a ca Sanchis Guarner per a acordar la introducció d'esmenes satisfactòries a la Universitat. Fou inútil tractar de convèncer Don Manuel de la inutilitat de la gestió. L'ordre ministerial reformada de 7 de juliol de 1980 repetia cínicament en diverses articles que la Universitat sempre comptaria amb un representant en les comissions la constituir. I Don Manuel, és clar, es troba amb una Comissió Mixta junt amb Vicente Ramos, com a president, Amparo Cabanes i José Boronat, entre d'altres, que en la sessió constitutiva de l'1 d'agost de 1980 reconegueren la normativa de l'Acadèmia de Cultura Valenciana. Fou inútil de convèncer-lo de la inutilitat del diàleg amb el senyor Monsonís, president del Consell del País Valencià, i amb el representant «moderat» de la UCD, Sr. Faus, a propòsit de l'aplicació de la susdita ordre ministerial. Peló Don Manuel sempre confiava en la bona fe i en el sentit comú de tothom i no descarta mai la possibilitat de persuadir els adversaris. Aquests, pels, en atacar-lo, no s'estigueren mai d'emprar tot un altre llenguatge. Així s'expressava, per exemple, Francisco Domingo al diari dega (13-1-1981), en comentar la presència de Sanchis Guarner en la susdita Comissió Mixta: «Porque el *viejo profesor* local, con todo respeto a su anciana senectud, es algo circense... De pronto le han encontrado *caguetes*... La desmitificación del *viejo profesor local* se produce *per se* a pasos agigantados».

Tot això s'esdevenia en els darrers, mesos de la seua vida, en que, tan vitalista com sempre, solia repetir: «Em jubile, però no em retire». Calia seguir lluitant on ros, i considerava que la seua presència podria resultar beneficiosa per a la llengua. Per això lamenta no haver estat invitat a assistir a les Juntes de Facultat després de la seua jubilació.

Setmanes abans del seu traspàs, s'assabenta que la controvertida sala segona del Tribunal Suprem havia desestimat el recurs que havia presentat contra el president del TGA V, previament guanyat en el tribunal de València. El veredicté colpí profundament Don Manuel, que sempre havia fet seu el lema paulí: «La veritat us farà lliures». Però

calia mirar endavant i seguir fent esforços «per unir, no separar».

Dos dies abans de morir, amb motiu de la presentació al Palau de la Generalitat del material didactic per a l'ensenyament del valencià editat per la Diputació de Valencia, Don Manuel acaba la seua intervenció fent un acte de confiança en el futur de la llengua: «La batalla de la llengua, la tenim guanyada». Un acte de confiança, en aquest seu darrer acte públic, que cal interpretar com un acte de fe i d'esperança en el futur del País, perquè, per a ell, la recuperació de la llengua comportava la recuperació nacional del poble valencià.

Dos fets em cridaren l'atenció, pel seu simbolisme, aquell trist 16 de desembre de 1981: la negativa rotunda de la família a la presència en el soterrà del Fernández del Río, governador civil de Valencia, i l'arribada a sa casa d'un grup de xiquets d'un col·legi d'EGB que, amb llagrimes als ulls, demanaren de poder veure'l per darrera vegada encara que ros un segon. Mentretant, al dia següent, des de les pàgines del diari que més generós havia estat amb els adversaris de Don Manuel, hom reconeixia, en una cínica necrològica, que es tractava d'un «hombre bueno, cordial, amistoso e íntegro a carta cabal».

Acusat gratuïtament d'haver-se venut als interessos de Catalunya -dues pintades allusives, «Sanchis Guarner, per fi has caigut» i «El Regne de Valencia no et perdonara», saludaren l'entrada de les seues despulles al cementiri de Valencia-, Sanchis Guarner ens ofereix tanmateix un dels millors exemples de fidelitat a la seua terra i la seua ciutat. Quan per fi pogué tornar a Valencia, declina l'oferta d'una càtedra de la Universitat de Barcelona. Fatiga excessivament la seua vista i la seua salut estudiant i escrivint sobre els més diversos aspectes de la llengua, la literatura, la cultura popular, la geografia i la història del poble valencià, corobé ho avalen els títols de més de cent publicacions. Professional irreprotxable, pedagog excel·lent, tracta sempre d'explicar als seus paisans la realitat lingüística valenciana combinant alhora el rigor científic i l'atenció als factors sociolingüístics diacrònics i sincrònics específics del País Valencià. Hauria d'haver merescut l'adhesió, la gratitud i el reconeixement de tots els valencians, i una part d'aquests no li estalvia insults, injustícies i desconsideracions en benefici dels propis interessos partidistes.

A diferència de molts companys de generació, Sanchis Guarner mantingué sempre inalterades les seues conviccions més profundes, tot i ser conscient que li comportaven un dolorós exili interior. Per a mi, el millor perfil biogràfic de Don Manuel és, amb les adaptacions oportunes, el que ell mateix féu d'un famós exiliat valencià. Em referesc, clar és, a Joan Lluís Vives i a la resposta que dona a Maria Angels Arazo en l'entrevista publicada a *Las Provincias* el 7 de desembre de 1972, amb motiu de la presentació del seu llibre *La Ciutat de Valencia*:

- «Concedáanos una licencia. ¿Qué personaje destacaría? Contesta sin titubear.
- Luis Vives, por su altura de espíritu; por su actitud cristiana a pesar de la saña con que fue tratada su familia; por su valencianía, a pesar de que se había ido de la ciudad a los 16 años, y de las malas noticias que le llegaban. Fue un alma superior que jamás abdicó de sus ideas».